
ІЄВЛЄВ О.М.,

кандидат технічних наук, доцент,
кафедра психології, педагогіки і
соціального управління,
Національний університет
«Львівська політехніка»

АЛЕКСА М.П.,

магістр з управління навчальним
закладом,
м. Львів

ПРОФЕСІЙНО-ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ДО ПЕДАГОГІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США, ШВЕЦІЇ ТА КАНАДИ

Підвищення конкурентоспроможності системи освіти України вимагає збільшення вагомості ролі педагога у суспільстві. При цьому мають вдосконалюватися критерії до навчання і педагогічної діяльності педагогів ВНЗ чому сприятиме визначення набору їх професійно-значущих якостей. Для цього нами проаналізовано вимоги до педагога в Україні та країнах з провідними системами вищої освіти за рейтингом національних систем вищої освіти (США, Швеція та Канада). Запропоновано перелік професійно-значущих якостей педагога та їх поділ на такі блоки: професійні якості; психологічні якості та якості спрямовані на саморозвиток; якості, які проявляються в міжособистісному спілкуванні. Подальші дослідження покликані створити експрес-технологію з діагностики цих якостей та впровадити її у систему управління ВНЗ, що має в кінцевому рахунку підвищити конкурентоспроможності випускників українських ВНЗ на світовому ринку праці

Ключові слова: професійно-значущі якості, педагог, класифікації, вимоги до педагогів США, Канади, Швеції.

Повышения конкурентоспособности системы образования Украины требует увеличения весомости роли педагога в обществе. При этом должны совершенствоваться критерии к обучению

© Ієвлєв О.М., Алекса М.П., 2014

и педагогической деятельности педагогов вузов чему будет способствовать определение набора их профессионально-значимых качеств. Для этого нами проанализированы требования к педагогу в Украине и странах с ведущими системами высшего образования по рейтингу национальных систем высшего образования (США, Швеция и Канада). Предложен перечень профессионально значимых качеств педагога и их разделение на следующие блоки: профессиональные качества; психологические качества и качества направлены на саморазвитие; качества, которые проявляются в межличностном общении. Дальнейшие исследования призваны создать экспресс-технологию по диагностике этих качеств и внедрить ее в систему управления вузом, что в конечном счете повысит конкурентоспособности выпускников украинских вузов на мировом рынке труда

Ключевые слова: профессионально-значимые качества, педагог, классификации, требования к педагогам США, Канады, Швеции.

Improving the competitiveness of the education system Ukraine requires an increase in the weight of the role of the teacher in society. At This should improve the criteria for learning and teaching of teachers will help determine what universities set their vocational and significant qualities. To this end, we have analyzed the requirements for teacher in Ukraine and with the leading higher education systems by rated national systems of higher education (USA , Sweden and Canada). A list of relevant vocational skills of the teacher and the division the following units: professional quality; psychological quality and designed as a for self-development; quality, manifested in interpersonal communication. Further research designed to create rapid technology for the diagnosis of these qualities and introduce it into the system management of the university, which has ultimately increase competitiveness of Ukrainian universities in the world labor market

Key words: professional and meaningful quality, teacher, classification, requirements for teachers of the USA, Canada and Sweden.

Визначну роль у розвитку держави відіграє розвинута та конкурентоспроможна система освіти. На жаль, Україна сьогодні не посідає перших місць в рейтингах провідних систем освіти світу. Для виправлення такої ситуації необхідно, перш за все, підвищити роль педагога у суспільстві, чому сприятиме розширення його повноважень, запровадження неперервної освіти,

сприяння його особистісному розвитку та самовдосконаленню. При цьому мають вдосконалюватися критерії до навчання і педагогічної діяльності педагогів чому сприятиме визначення набору професійно-значущих якостей педагогів ВНЗ.

Тому слід проаналізувати вже наявні класифікації професійно-значущих якостей педагога та вимоги до педагогів України та в країнах з провідними

системами вищої освіти за рейтингом національних систем вищої освіти «Universitas 21» – США, Швеції та Канади [13].

Відомо, що вимоги до якості професійної підготовки майбутніх педагогів закріплено в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у відповідних постановах Кабінету Міністрів України та указах Президента України. Вони також, зокрема, прописані в «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» і «Національній доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті».

Відповідно до цих документів педагог в Україні має відповідати таким вимогам, як: високі моральні якості; відповідна педагогічна освіта; належний рівень професійної підготовки та постійне його підвищення; здійснення педагогічної діяльності; забезпечення результативності та якості своєї роботи; відповідний фізичний та психічний стан здоров'я, який дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої та вищої освіти; забезпечення високого науково-теоретичного і методичного рівня викладання дисциплін; повага гідності осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прививання їм любові до України, виховання їх в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України [3, 4].

У США діє концепція освіти, яка являє собою «базу знань для навчання». Ця база є своєрідними вимогами, яким повинні відповідати педагоги для того, щоб навчати інших. До цих вимог належать: 1. *широка ерудиція* (знання, вміння, розуміння свого предмету та суміжних з ним, вміння представлення та передачі цих знань), 2. *застосування нових технологій та методик*, 3. *аналітичні здібності* (розуміння, осмислення та перетворення інформації), 4. *дотримання етичних норм*. Така база була розроблена групою Холмса, Шульмана, Карнегі [8, с. 476].

Діяльність американських педагогів підпорядковується певним стандартам. Значну роль надають набуванню педагогами знань *психологічних та фізіологічних аспектів розвитку людини*, які допомагають йому у всебічному розвитку студента [9].

Сучасний американський педагог є освітянином та політичним активістом, що дозволяє студентам рівнятися на нього. Педагог є пропагандистом демократичних цінностей, конфліктологом, завдяки *креативності* він активно вносить зміни у навчальний процес, виступає за поліпшення навчального процесу та сам сприяє цьому. Внаслідок такої діяльності він демонструє свої *організаційні та лідерські здібності*, *самовдосконалюється*, *співпрацює зі студентами та колегами*, *виражає свою громадянську спрямованість* [7, с. 158].

Основою професійного розвитку американських педагогів, спрямованого на підвищення успішності студентів, є усвідомлення ними необхідності забезпечення сприятливого навчального середовища, в якому педагог розумітиме кожного студента, надасть йому необхідну підтримку та допомогу і віритиме в його навчальні можливості, сприятиме досягненню успіху у навчальній діяльності.

Стандарти професійного розвитку американських педагогів обумовлюють систематичний *аналіз власної діяльності та освоєння знань на основі щоденної практики*. Педагоги США навчаються протягом всього життя, поглиблюють свої знання та вміння. Для розвитку педагогу потрібно постійно аналізувати свою діяльність, прислухатись до думок колег та критики. Оцінка людей зі сторони дає можливість самому дати собі адекватну оцінку, вдосконалювати свою діяльність та планувати її. Це дозволить педагогу не стояти на місці, а розвиватись та вдосконалюватись.

Для того, щоб освітній заклад не стояв на місці в США педагоги активно співпрацюють один з одним, обмінюються досвідом. Так як в США кожен заклад має право розробляти свою

навчальну програму, то й в обов'язки педагогів входить аналіз та розвиток навчальних програм, що дозволяє об'єднати колектив у високопродуктивну академічну спільноту. Отже, для такої діяльності важливо розвивати потрібні навички та вміння, працювати над своєю професійною освітою [9].

Досягнення системи освіти Швеції привертають увагу багатьох науковців. Так, в роботах І. В. Жерноклеєва, В. О. Байзерова, Н. М. Карпенко, І. І. Капустян досліджуються особливості професійної підготовки педагогів, Ю. С. Дерябіна - проблеми вищої школи, В. Д. Давидова, Т. П. Зотова, О. І. Огієнко - різноманітні аспекти освіти досрілих.

На освіту у Швеції звертають увагу багато інших країн та намагаються запровадити їх новації у свої освітні системи. Центральними напрямками особистісно-професійної підготовки педагога у Швеції є застосування нових технологій навчання, формування професійних знань, навичок та умінь, якість виконання роботи, здатність до рефлексії, уміння зв'язати теорію з практикою.

Враховуючи, що Швеція є одним зі світових лідерів в галузі вищої освіти, велику увагу тут приділяють підготовці педагогів-професіоналів. Згідно з Актом про вищу освіту Швеції підготовка педагога базується на науковій основі, пов'язана із дослідницькою роботою, спрямована на розвиток професіоналізму майбутніх педагогів. За для забезпечення професійної підготовки педагога його навчання поділяють на кілька напрямків: формування професіоналізму; практико-орієнтована підготовка майбутніх педагогів; орієнтування на освіту продовж життя; спрямування на розвиток наукової бази і наукових досліджень; компетентнісна підготовка майбутнього педагога; підготовка до використання інформаційних технологій у професійній діяльності; полікультурність; дистанційна освіта педагогів та ін. Ці

напрямки дозволяють розвинути у майбутнього педагога такі необхідні йому якості: ерудованість, вміння застосовувати нові методики, спонукають до самовдосконалення, формують риси, що виражають громадянську та професійну спрямованість та ще багато інших [6, с.122].

Професіоналізм педагога є сукупністю знань, умінь і цінностей, які зумовлені професійною та освітньою діяльністю. В умовах формування загальноєвропейського освітнього простору очевидним є запит на широкий професіоналізм педагогів. Швеція, як одна з найрозвинутіших країн у світі у сфері освіти і економіки, ставить проблему професійної підготовки педагога на одну з передових позицій системи підготовки та освіти педагогів.

Що ж до мешканців Канади, то для них вища освіта є гарантом їх майбутнього успіху. Важливість вищої освіти для канадців зацікавила багатьох науковців, які займаються дослідженням загальних питань канадської системи освіти (Дж.Келлі, Л.Булай, І. Гушлевська, Л. Карпинська, М. Левченко, М. Лещенко, Н. Мукан, В. Сливка, М. Смирнова та ін.), вищої освіти в Канаді та її проблем (Є. Ізраєлян, Є. Комкова, А. Кубишкін, Т. Грищенко, Н. Видишко, Г. Воронка, А. Чирва, Дж. Ласенз, В. Левін, М. Фуллан), вищої педагогічної освіти (Л. Карпинська, М. Фуллан, М. Шевченко та ін.), полікультурності канадської освітньої системи (В. Погребняк), інтеграційних процесів в галузі освіти Канади (І. С. Руснак).

Велику увагу при підготовці майбутніх педагогів канадські заклади освіти приділяють підвищенню конкурентоспроможності майбутніх педагогів в світовій системі освіти. Для цього канадська науково-педагогічна школа уважно слідкує за світовими освітніми реформами, оцінює їх результативність та можливості запровадження у власну багаторівневу педагогічну освіту.

Професійну підготовку майбутніх педагогів у Канаді забезпечують:

університети (universities), університетські коледжі (university colleges), суспільні коледжі (community colleges) та коледжі системи CEGEP (College d'Etudes Generales et d'Education Professionnelle) Канади [16].

У системі багаторівневої освіти Канади напрацьовано широке коло ідей і положень щодо розвитку професіоналізму педагога ХХІ ст. Для утвердження свого професіоналізму педагогу необхідні наступні вміння:

- аналіз професійних ролей, які повинен виконувати педагог в нових соціокультурних умовах інформаційного суспільства і конкретного національного контексту: політичного, економічного, організаційного, особистісного тощо;
- аналіз професійних функцій і завдань педагога, включаючи передачу знань і досвіду, а також підготовку студентів до навчання упродовж життя (навчання),
- ціннісне становлення і формування особистостей студентів (виховання), оцінювання навчальних досягнень, педагогічний менеджмент, наукове дослідження,
- використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій тощо;
- аналіз компетентностей, необхідних для виконання нових професійних ролей, функцій і завдань педагогів;
- орієнтація програм педагогічної освіти на нові завдання педагогічної діяльності в умовах інформаційного суспільства [5, с. 35].

Отже, найважливішими характеристиками сучасного педагога Канади є вміння організовувати, планувати та управляти діяльністю в навчальному середовищі; вміння налагоджувати конструктивне спілкування зі студентами, батьками, колегами та громадськістю; гуманне ставлення до всіх учасників навчального процесу; усвідомлення покладеного на педагога завдання – розвиток аналітичного мислення студента; активна участь у

процесі реформування освіти в цілому та професійної педагогічної освіти, зокрема; усвідомлення приналежності до професійної спільноти педагогів Канади та необхідності неперервного навчання. Сучасний педагог Канади – це фахівець, який втілює в життя концепцію неперервної освіти і забезпечує реалізацію інноваційних педагогічних технологій, що розвиваються відповідно до вимог сучасного суспільства.

Розглянемо основні класифікації професійно-значущих якостей педагога для того щоб співвіднести з ними проведений вище аналіз.

Так, у класифікації, де педагог розглядається як суб'єкт педагогічної діяльності всі якості поділені на такі блоки: спрямованість особистості; рівень загальних і педагогічних здібностей, професійна компетентність; психологічна компетентність. Класифікація, в якій виділяться розумові та емоційно-вольові якості зорієнтована в більшості на вміння педагога, а не на вимоги до нього. У ній якості поділено на такі блоки: гностичні, конструктивні, перцептивні, комунікативні, організаторські, сугестивні, проєктивні та креативні вміння [11].

О. І. Щербаків виділяє такі професійно значущі якості педагога: інформаційні, мобілізаційні, розвиваючі й орієнтувальні функції педагогічної діяльності [14].

В багатьох класифікаціях окремо виділяють психологічні якості особистості педагога: рівень емпатії, динамізм особистості, емоційна стійкість.

Оригінальну методику оцінки навчального заняття розробив В. П. Симонов. Його методика дозволяє оцінити дві найважливіші характеристики ефективності навчального процесу: рівень вимог педагога і фактичну ефективність його освітньої діяльності. Також Симоновим та його співавторами було розроблено карту професійно-значущих особистісних якостей педагога. Якості педагога подані в діагностованих показниках від двох до чотирьох балів за рівнями:

оптимальний (4 бали), допустимий (3 бали) і критичний (2 бали) [2, с. 374-392]. Якості поділені на чотири блоки: психологічні якості; якості, що проявляються в міжособистісних відносинах; професійні якості; ефективність професійної діяльності.

І. А. Зязюн вказує на те, що майбутньому педагогу необхідно працювати «над таким синтезом якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність: педагогічний оптимізм, впевненість в собі як педагога, відсутність страху перед дітьми, вміння володіти собою, відсутність емоційного напруження, наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, рішучість)» [10].

В. О. Сластьонін виділяє такі якості педагога: любов та цікавість до дитини, наполегливість, справедливість, вимогливість, педагогічна пильність та спостережливість, товариськість, педагогічний такт та уява [12].

Ю. К. Бабанський до основних особистісних якостей педагога відносить: ідейно-політичний, культурний кругозір, вміння організувати позакласну роботу та забезпечення індивідуального підходу до учнів, суспільну активність, знання в галузі свого предмету, наполегливість, педагогічний такт, самооцінку, вимогливість, педагогічне орієнтування, вміння розвивати мислення в учнів [1].

Л. С. Спіріним було розроблено модель характеристики ділових і особистісних якостей педагога. За цією моделлю виділено сім основних якостей: професійні потреби педагога; риси характеру, які виражають громадянську та професійну спрямованість; інтелектуальні риси; моральні риси характеру, що відображають ставлення до себе та інших; моральні риси, що відображають ставлення до роботи; вольові риси характеру; емоційні риси характеру.

На думку Є. О. Клімова у системі професійних знань педагога можна

виділити п'ять основних блоків: психологічні знання; педагогічні знання; комплекс знань, якими володіє педагог; предметні знання; науково-дослідницькі знання.

На думку Ягупова В. В. педагогічну майстерність та притаманні педагогу якості слід структурувати згідно видів діяльності, яку проводить педагог. Наведемо її компоненти: діагностична діяльність; орієнтовно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаційна діяльність та практичне здійснення конкретних педагогічних заходів. Окремо Ягупов В. В. виділяє чотири складові педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, здібність до педагогічної діяльності, педагогічна техніка [15].

Проаналізувавши та узагальнивши вимоги до педагогів в Україні, США, Швеції, Канаді та основні класифікації професійно-значущих якостей педагогів нами запропоновано класифікацію, яка налічує такі блоки: професійні якості; психологічні якості та якості спрямовані на саморозвиток; якості, які проявляються в міжособистісному спілкуванні.

До першого блоку відносяться такі якості: широка ерудиція (не тільки в своєму, але й в суміжних напрямках); вміння враховувати психологічні та вікові особливості студентів; чітка дикція; організаційні здібності; педагогічний оптимізм; бажання розвивати здібності студентів; пробудження та утримання інтересу до навчання, надання знань щодо змісту; застосування нових технологій, методик; послідовність та динамічність у викладанні матеріалу.

До другого - тенденції до лідерства; винахідливість, креативність, гнучкість; високий рівень емпатії; аналітичні здібності; робота над самовдосконаленням; планування та оцінка власної педагогічної діяльності.

До третього - прагнення до співпраці зі студентами і колегами, комунікативні здібності; наявність рис ха-

рактеру, які виражають громадянську і професійну спрямованість; повага до студента та формування його гідності.

Отже дослідження професійно-значущих якостей педагога з врахуванням досвіду передових країн світу є ак-

туальним. Подальші дослідження покликані створити експрес-технологію з діагностики цих якостей за запропонованими блоками та впровадити її в систему управління ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения / Ю.К. Бабанский. - М.: Педагогика, 1977. - 256 с.
2. Басова Н. В. Педагогика и практическая психология/ Н. В. Басова. - Ростов н / Д : «Фенікс», 2000. - 416 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-14, Стаття 51 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
4. Закон України «Про освіту» № 1060-12, Стаття 54 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
5. Карпинська Л. О. Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Карпинська Л.О. - Одеса, 2005. - 194 с.
6. Коган Г. В. Підготовка вчителя у Швеції / Г. В. Коган // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. - 2011. - Вип. 1.33. - С. 120-123
7. Кошманова Т. Спільні та відмінні тенденції розвитку педагогічної освіти США у світовому контексті/ Т. Кошманова // Вісник Львів. УН-ТУ. - 2003. - Вип.17. С. 156-166
8. Максимюк С.П. Педагогіка/ С.П. Максимюк - К.: Кондор, 2005. - 667 с.
9. Мукан Н.В. Стандарти професійного розвитку педагогів у США / Н.В. Мукан [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN1/r4/07mnpvtps.pdf>
10. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамуценко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. - К.: Вища шк. , 1997. - 349 с.
11. Вікова психологія / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П.Коханова, О. В. Пасєка. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 376 с.
12. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Сластенин. - М.: Просвещение, 1976, - с. 160.
13. Українська система вищої освіти отримала 25-ту позицію світовому рейтингу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/news/29487/>
14. Щербаков, А.И. Совершенствование системы психолого-педагогического образования будущего учителя / А.И. Щербаков // Вопросы психологии. - 1981. - №5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1981/815/815013.htm>
15. Ягунов В.В. Педагогіка / В.В. Ягунов - К.: Либідь, 2002. - 560 с.
16. Education in Canada [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.infocan.gc.ca/facts/educ_e.html